

๔. พืชผัก เห็ด หน่อไม้ และเศรษฐกิจผลผลิตจากป่า

๔.๑ พืชผัก

การศึกษาพบว่ามีพืชผักที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์มีทั้งหมด ๔๑ ชนิด โดยแบ่งเป็นพืชผักจากป่า ๔๔ ชนิด และพืชผักบ้าน หรือพืชผักที่ชาวบ้านปลูกได้เอง ๔๒ ชนิด ซึ่งการศึกษามุ่งเน้นที่จะศึกษาพืชผักที่ได้จากป่าเป็นหลัก โดยศึกษาถึงวงจรการใช้ประโยชน์ของพืชผักจากป่าและความสำคัญของพืชผักเหล่านี้ทั้งทางค่านอาหารและรายได้ เศรษฐกิจที่ได้จากพืชผักในพื้นที่ป่าแม่ยม

ผลการศึกษาพืชผักป่าทั้ง ๔๔ ชนิด มีทั้งพืชยืนต้นและพืชผักล้มลุก ซึ่งออกตามฤดูกาล เป็นไม้ยืนต้น ๑๑ ชนิด พืชล้มลุก ๓๓ ชนิด ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากพืชผักเหล่านี้ตลอดทั้งปี บางชนิดออกต่อเนื่องกัน ๒-๓ เดือน และบางชนิดออกเพียง ๑-๒ สัปดาห์เท่านั้น

จึงถือได้ว่าป่าแม่ยมเป็นเสมือนห้องครัวของชาวบ้านที่ได้ใช้ได้กินตลอดทั้งปี

นักวิจัยที่ทำการศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงซึ่งเป็นกลุ่มที่ใช้ประโยชน์จากพืชผักและมีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับพืชผักเป็นอย่างดี และเป็นผู้ที่ทำอาหารเลี้ยงคนในบ้าน ได้เก็บหาพืชผักมาเป็นอาหารในครอบครัวทุกวัน หรือซื้อผักจากตลาดในชุมชนที่เป็นผักพื้นบ้านที่มาจากผืนป่าแม่ยม

ระบบนิเวศของพืชผัก

ในระบบนิเวศของป่าแม่ยมตลอดสองฝั่งลำน้ำมีทั้งป่าแพะและป่าเบญจพรรณ (ป่าสักทอง) โดยทางทิศตะวันออกของแม่น้ำจะพบป่าแพะเป็นส่วนใหญ่ ส่วนทางด้านทิศตะวันตกจะเป็นป่าเบญจพรรณ (ป่าสักทอง) ชนิดพันธุ์ของต้นไม้ สัตว์ป่าและแมลงที่พบก็จะแตกต่างกันไปตามระบบนิเวศที่ต่างกัน เช่นเดียวกับพืชผักป่า

พืชผักบางชนิดออกตามริมแม่น้ำยม ริมห้วย หรือพื้นที่น้ำขัง ทั้งในป่าแหวและป่าเบญจพรรณซึ่งมีลักษณะเฉพาะ พืชบางชนิดสามารถพบได้ในพื้นที่เดียวเท่านั้น เช่น ผักบุ้งก้า พบในป่าเบญจพรรณเท่านั้น ผักหวาน พบในป่าแหวเท่านั้น

พืชผักป่าที่พบในพื้นที่ป่าแหว อาทิ ผักหวาน ผักฉี่ปู้หย่า ผักสาบ ผักช้อยดิน ผักจ้านาง ดอกขาว ผักกาบปี ผักหมาไห้ ผักหมาเหิด ผักม้วนหมู ผักม้วนไก่ ผักกูดก้อง ผักส้มป่อย ผักตดหมา ผักชี้เหา หัวกระชาย ขิงแมงดา ผักขี้ดิน ใบปุย ใบมะปิ่น ผักแส่วคูก เป็นต้น พืชผักป่าที่พบในป่าเบญจพรรณ (ป่าสักทอง) อาทิ ผักบุ้งก้า ผักสลิด ผักแส่ว ผักหละ ผักเผ็ด ผักเผ็ดจ้าง ผักขี้เขียด ผักขี้กวาง ผักแคบฝรั่ง ดอกก้าน ผักหมาลัดไม้ ผักดอกนางสาว ผักเปี้ยวหม้อ จักข่าน ผักหนังเกียง ผักขนมเส้น ผักขี้เหล็ก ผักเตียนตั้งห้า งวม ผักสะแล เป็นต้น

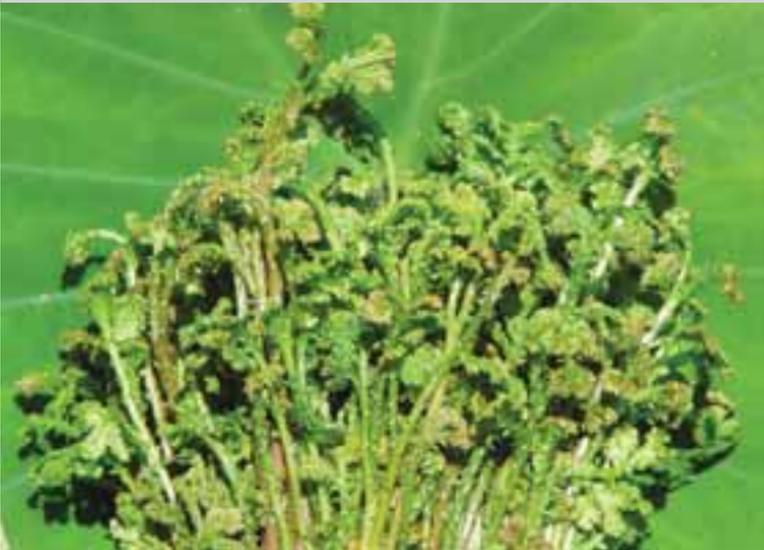
พืชผักที่พบตามริมน้ำ ริมห้วย พื้นที่น้ำขัง อาทิ ผักกูด ผักหนาม ผักจุ่มป่า ผักไหม ผักหม หมาเคือเกียง ยอดต้นไคร้ ใบหมาหุ้ง ผักสาบ ผักชี้เหา ผักแว่น เครือเขาค่า เป็นต้น

พืชผักเศรษฐกิจ

พืชผักที่เป็นผักเศรษฐกิจจากป่าแม่ยม ได้แก่ ผักหวาน ผักบุ้งก้า ผักขนมเส้น ดอกก้าน เป็นต้น พืชผักเหล่านี้จะออกช่วงต้นฤดูฝนเป็นส่วนใหญ่ เป็นพืชผักที่ได้รับความนิยมอย่างมากทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชน เป็นอาหารและสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างดี

ตัวอย่างรายละเอียดของพืชผักเศรษฐกิจ

ผักหวาน

- ต้น** เป็นไม้ยืนต้นผลัดใบขนาดกลาง แตกกิ่งก้านสาขา
- ใบ** พืชใบเดี่ยวรูปไข่หรือรูปรีสีเขียวเข้ม ใบหนา ปลายแหลม ออกเรียงสลับตรงกันข้ามคล้ายใบประคบ ยอดอ่อนใบเล็กเรียบสีเขียวอมเหลือง ใบประดับมีขนาดเล็กที่ลำต้นและกิ่ง
- ดอก** ดอกเป็นกลุ่มสีเขียว ออกตรงซอกใบ
- ผล** กลมรีเป็นพวง ผลอ่อนสีเขียว ผลแก่สีแดงอมส้ม
- ประโยชน์** มีรสหวานนำมาแกงใส่ไข่มตแดง นึ่งกินกับน้ำพริกตาแดง
ชายกิโลกกรัมละ ๑๕๐ บาท
- ช่วงเวลาที่เหมาะสม** เดือน ๕-๘ (กุมภาพันธ์-พฤษภาคม)
- ระบบนิเวศ** ป่าแพะ

ผักปู่ย่า (พ่อค้าตีเมีย)

- ต้น** เป็นไม้ล้มลุกประเภทเฟิร์น ลำต้นเป็นเหง้า
- ใบ** เป็นใบประคบ ก้านใบยาวและแข็งหนาแผ่ออกเป็นแผ่นกว้าง ใบอ่อนมีวุ้นออก ก้านใบมีขนปกคลุม
- ประโยชน์** มีรสขาคีมัน แกงใส่รวมกับคอกก้าน ปลาแห้ง และผักอื่นๆ
ชายกิโลกกรัมละ ๒๐๐ บาท
- ช่วงเวลาที่เหมาะสม** เดือน ๗-๘ (พฤษภาคม-มิถุนายน)
- ระบบนิเวศ** ป่าเบญจพรรณ ป่าไผ่ ป่าซาง ริมห้วย

ดอกก้าน

ต้น เป็นไม้ล้มลุก มีเหง้าในดิน ในฤดูฝนจะมีก้านยาวออกมาเหนือดิน ลักษณะกลมประมาณนิ้วมือ มีลายสีเขียว น้ำตาลแดง และยังมีแบบเป็นพื้นลายบางต้นก็เป็นจุดต่างตำ แตกต่างกันออกไป

ใบ มีก้านใบย่อยแตกออกจากปลายก้าน ๒-๓ ก้าน ขอบใบเรียบ แผ่นใบเป็นคลื่นเล็กน้อยสีเขียว เข้มหรือบางชนิดมีจุดสีขาวกระจายทั่วไป

ดอก ก้านดอกยาวออกจากเหง้า ลักษณะคล้ายก้านใบ มีดอกอยู่ตรงปลายก้าน รูปดอกคล้ายดอกหน้าวัว มีเกสรเป็นแท่งอยู่ตรงกลาง

ผล กลมเรียงติดกันเป็นแท่งผลอ่อนสีเขียว ผลแก่มีสีส้มแดง

ประโยชน์ รสชาติหวาน ใช้ก้านนำมาแกงใส่กับผักปู้ก้าและผักต่างๆ หรือแกงใส่เนื้อวัว ควาย ทำแกงส้ม ต้องกินสุก หากปรุงไม่สุกจะทำให้คันปากหรือคันในลำคอ ขายมีคละ ๕ บาท (๓-๕ ก้าน)

ช่วงเวลาเก็บ เดือน ๖-๗ (มีนาคม-เมษายน)

ระบบนิเวศ ป่าแม่ยม (เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า) และป่าพะ

๔.๒ เห็น

ไฟป่าเกิดขึ้นทุกปีซึ่งเป็นธรรมชาติของป่าแพะ เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับเห็นชนิดต่างๆ เนื่องจากเห็นส่วนใหญ่จะขึ้นตามป่าแพะเท่านั้น ในช่วงต้นฤดูฝนหลังจากเกิดไฟป่าจะมีเห็นชนิดต่างๆ ออกเป็นจำนวนมาก บริเวณป่าแพะจะมีอากาศร้อนอบอ้าวเนื่องจากต้นไม้ส่วนมากเป็นไม้ผลัดใบที่ไม่มีกิ่งก้านมากนัก เช่น ไม้แดง ไม้เปา ไม้แฉะ ไม้ติง ไม้เหล่านี้ผลัดใบในช่วงฤดูแล้งและผลิบใบใหม่อีกครั้งในฤดูฝน เห็นนานาชนิดมักออกตามใต้ต้นไม้เหล่านี้

การศึกษามพบเห็นที่จาวบ้านเฮามากินและชายทั้งหมด ๒๖ ชนิด เห็นเหล่านี้ออกตามธรรมชาติในพื้นที่ป่าแพะของหมู่บ้านโดยไม่มีการเพาะเลี้ยง

เห็น เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อจาวบ้านทั้งในและนอกพื้นที่ โดยเป็นทั้งอาหารและแหล่งรายได้หลักของจาวบ้านที่เก็บหาของป่าชาย เช่น จาวบ้านแม่เต็นเก็บเห็น ผัก ชายตลอดทั้งปี นอกจากนี้เห็นก็ยังเป็นแหล่งรายได้เสริมให้กับผู้ที่ว่างจากงานหลักของตนเอง เช่น คนที่ทำไร่ทำสวน หรือคนที่มีอาชีพต้มสุราพื้นบ้านชาย และเป็นการลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว เนื่องจากจาวบ้านสามารถเก็บเห็นจากป่ามาบริโภคในครัวเรือนได้โดยไม่ต้องเสียเงินไปซื้อกับข้าว

เห็นบางชนิดยังสามารถแปรรูปเก็บไว้กินนอกฤดูได้ เช่น เห็นถอบเมื่อต้มเสร็จแล้วแช่แข็งไว้ในตู้เย็นเก็บไว้กินได้นาน

เห็นจึงช่วยลดค่าใช้จ่าย และสร้างรายได้เป็นเงินเก็บของครอบครัว บางครอบครัวมีเงินเก็บจากการขายเห็นเป็นเงินหลายพันบาทต่อปี

เห็นส่วนใหญ่จะเริ่มออกตั้งแต่เดือน ๘ (พฤษภาคม) หรือช่วงต้นฤดูฝน แต่ก็มีเห็นบางชนิดที่ออกในช่วงฤดูแล้งและฤดูหนาว คือ เห็นไคร้และเห็นกลม เห็นไคร้จะออกตามใต้ต้นไม้ไคร้ริมแม่น้ำยมในเดือน ๗ (เมษายน) ส่วนเห็นกลมจะออกตามขอนไม้ คอไม้ในป่าแพะช่วงต้นฤดูหนาว เห็นจึงเป็นอาหารและรายได้จากป่าที่ให้จาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ตลอดทั้งปี

ความรู้ การสังเกตธรรมชาติ และการเก็บเห็ด

สภาพอากาศของธรรมชาติมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการคาดเดาว่ามี ทรัพยากรอะไรบ้างที่ออกในช่วงนั้นๆ ซึ่งจะสัมพันธ์กับวงจรการดำรงชีวิตของ จาวบ้าน เมื่อฤดูกาลต่างๆ ในรอบปีผ่านเข้ามา จาวบ้านก็จะรู้ว่าพื้นที่ใดจะมี ทรัพยากรอะไรบ้างที่จะเกิดขึ้นและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ทั้งอุปโภคและ บริโภค

เช่นเดียวกับเห็ดที่จาวบ้านมีความรู้ในการสังเกตธรรมชาติ และสภาพ อากาศ เป็นตัวชี้วัดว่ามีเห็ดอะไรบ้างที่จะออก จาวบ้านสามารถบอกได้ว่า หลังจากสภาพอากาศบางอย่างเกิดขึ้น ๓-๔ วัน เห็ดจะออก จาวบ้านจะไป เก็บเห็ดโดยอาศัยประสบการณ์และความชำนาญในพื้นที่และรู้จักระบบนิเวศ ที่เห็ดชอบออก

เห็ดที่จาวบ้านใช้วิธีการสังเกตจากสภาพอากาศ คือ เห็ดลม และเห็ดไคร้

เห็ดลม ความหนาวเย็นและน้ำค้างจากหมอกในตอนกลางคืนและ ตอนเช้าที่หยดปกคลุมทำให้ขอนไม้ ตอไม้ เขียงข่มจนทำให้เห็ดลมเกิดขึ้น ตอไม้ และขอนไม้ที่เห็ดลมชอบออก คือ ขอนไม้แฉะ (เต็ง) ขอนไม้เปา (รัง) และ ขอนไม้กะยาง

จาวบ้านมีความรู้ว่าเห็ดลมออกในช่วงใดโดยสังเกตจากสายลมหนาว ตอนเช้าของต้นฤดูหนาว โดยสังเกตจากแรงของลม เมื่อลมหนาวพัดมาแรง ผิวเริ่มแห้งแตก ติดต่อกันประมาณ ๓-๔ วัน จาวบ้านก็จะออกไปเก็บเห็ดลม ตามขอนไม้หรือตอไม้แห้งตามป่าแพะ ป่าตง โดยอาศัยความชำนาญของพื้นที่ และรู้แหล่งขอนไม้ ตอไม้ที่เคยเก็บเป็นประจำทุกปี เนื่องจากเห็ดลมจะออก บริเวณขอนไม้หรือตอไม้อันเดิมเป็นประจำทุกปี ขอนไม้ที่เห็ดไม่เคยออกก็จะ ไม่มีเห็ดเลยแม้จะเป็นไม้ชนิดเดียวกันก็ตาม

ปัจจุบันเห็ดลมมีปริมาณลดลงเนื่องจากการนำเอาขอนไม้มาทำพื้น คัมสุราพื้นบ้านเป็นจำนวนมาก จนแทบจะไม่มีเห็ดลมให้ได้กินอีก

เห็ดหอมงั๋ง

เห็ดถอบ

เห็ดค่าน

เห็ดไคร้ เป็นเห็ดที่ขึ้นตามริมฝั่งแม่น้ำยม บริเวณใต้ต้นไคร้ ออกในช่วงเดือน ๗ (เมษายน) ของทุกปี จาวบ้านสังเกตจากสภาพอากาศ คือ เกิดอากาศร้อนแบบเหนียวเนื้อเหนียวตัวไม่มีลมพัด และร้อนตลอดทั้งวันติดต่อกันหลายวันในช่วงกลางเดือน ๗ (เมษายน) แสดงว่าเห็ดไคร้เริ่มออก

จาวบ้านจะไปหาเห็ดไคร้ตามริมแม่น้ำยม ซึ่งบริเวณที่พบเห็ดไคร้คือหาดท่าวัดใจ หาดสบเต็น วังห้วยสุ หาดหอย หาดวังคว้าน เป็นต้น เห็ดไคร้จะออกเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ และเป็นเห็ดที่มีราคาแพง และเป็นที่นิยมของจาวบ้าน เพราะมีรสชาติอร่อยและหายาก เช่นเดียวกับเห็ดห้าที่ออกตามป่าแพะ ส่วนใหญ่เห็ดไคร้จะออกช่วงปีใหม่เมือง (เทศกาลสงกรานต์) ซึ่งราคาขายกิโลกรัมละ ๑๐๐ - ๑๒๐ บาท

เห็ดชนิดอื่นๆ เช่น เห็ดถอบ เห็ดโมงโง่ง หรือเห็ดเครื่อง จะออกช่วงที่ฝนตกชุกติดต่อกันหลายวันในช่วงฤดูฝน เห็ดจะออกพร้อมกันหลายๆ ชนิดหรือออกไล่เลี่ยกันไปตามระยะเวลาของเห็ดชนิดนั้นๆ

ส่วนเห็ดไร่ เห็ดขาง และเห็ดฝอยจะออกช่วงท้ายฤดูฝน เมื่อเห็ดเหล่านี้ออกเห็ดชนิดอื่นๆ ก็จะหมดลง ถือได้ว่าเป็นเห็ดชนิดสุดท้ายและจะสิ้นฤดูกาลของเห็ดทั้งหมดในช่วงฤดูฝน

ระบบนิเวศของเห็ด

การศึกษาพบว่าระบบนิเวศที่เห็ดออก สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ระบบ คือ

๑. เห็ดที่ออกตามใต้ต้นไคร้ริมฝั่งน้ำยม คือ เห็ดไคร้ ออกเดือนเมษายน (ฤดูแล้ง)

๒. เห็ดที่ออกตามป่าแพะ มีทั้งหมด ๒๑ ชนิด ซึ่งป่าแพะที่เห็ดมักจะออก คือ แพะผาลาด แพะแม่ปุง แพะแม่พร้าว แพะห้วยป่าไร่ แพะหนามแดง แพะห้วยเสือ คอยกะเซอะ เป็นต้น

๓. เห็ดที่ออกตามใต้กอไม้ไผ่ ไม้ซาง ไม้ไร่ ที่ตายแล้วทั้งกอและเริ่มจะผุพังย่อยสลาย คือ เห็ดไผ่ เห็ดซาง เห็ดไร่ และเห็ดผอย ส่วนใหญ่จะอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำยมซึ่งมีป่าไม้ไผ่ ไม้ซาง ไม้ไร่ ขึ้นแทรกกับต้นสักทองของป่าแม่ยม

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเห็ดของคนในชุมชนและคนนอกชุมชน

ชาวบ้านในชุมชนบ้านคอนชัย บ้านคอนชัยสักทอง บ้านคอนแก้ว และบ้านแม่เต็น ได้ใช้ประโยชน์จากเห็ด ทั้งนำมาประกอบอาหารและนำมาขายสร้างรายได้แล้วยังทำให้เกิดการแบ่งปัน แลกเปลี่ยน และซื้อขายของคนในชุมชนกันเองด้วย ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในสังคมของคนในชุมชน ทั้งในระบบเครือญาติ คนรู้จัก การไปเยี่ยมตามหาญาติพี่น้องหรือมิตรสหายก็จะนำเอาของฝากที่เป็นเห็ดไปเยี่ยมไปฝาก ซึ่งเป็นการสร้างความรักใคร่ปรองดองซึ่งกันและกัน

นอกจากชุมชนในป่าแม่ยมแล้ว คนที่อยู่นอกพื้นที่ เช่น ชาวบ้านจากอำเภอสอง จังหวัดแพร่ และอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ก็ได้เข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของผืนป่าแม่ยม ชาวบ้านเหล่านี้จะเข้ามาเก็บผักเก็บเห็ด ในพื้นที่ตำบลสะเอียบ เช่น ชาวบ้านจากบ้านป่าแดง บ้านร่องเย็น อำเภอสอง เป็นต้น

เมื่อถึงฤดูเห็ดตออบ ชาวบ้านเหล่านี้จะรวมกันเหมารถออกค่าน้ำมันเพื่อมาเก็บเห็ดตออบในผืนป่าแม่ยม ซึ่งในแต่ละปีจะมีคนจากนอกพื้นที่เข้ามาเก็บเห็ดจำนวนหลายสิบล้านรูบ โดยรถคันหนึ่งมีคนประมาณ ๑๐ - ๑๕ คน บางคนก็เข้ามาเก็บเห็ดโดยไม่ขานานุญาตกับพื้นที่หรือไม่รู้แหล่งที่มีเห็ดออกเยอะก็จะไม่ได้เห็ดหรือได้น้อย ก็จะซื้อเห็ดจากคนในพื้นที่ไปกินไปขาย ส่วนชาวบ้านจากเชียงม่วนซึ่งอยู่ไม่ไกลและมีพื้นที่บางส่วนติดกับป่าแม่ยมจะใช้รถมอเตอร์ไซด์เป็นพาหนะเข้ามาเก็บเห็ด

จำนวนจาวบ้านจากพื้นที่ต่างๆ ที่เข้ามาเก็บหีตมีจำนวนมาก หากคำนวณมูลค่าหีตในแต่ละปีเป็นตัวเงินแล้วคงเป็นจำนวนเงินหลายแสนบาท แต่หากพิจารณาคุณค่าต่อวิถีชีวิตจาวบ้าน ทรัพยากรเหล่านี้มีคุณค่าที่มหาศาลเกินกว่าที่จะคิดคำนวณได้

ทรัพยากรหีตยังสร้างประโยชน์แก่คนในจังหวัดอื่นๆ ที่ไกลออกไป ทั้งในรูปแบบค้าที่ส่งไปขาย หรือคนที่ผ่านเข้ามาและแวะซื้อหาไปกิน ได้กินของธรรมชาติจากป่าแม่ยม

จึงสามารถกล่าวได้ว่าการใช้ประโยชน์จากหีตที่มีอยู่ในผืนป่าแม่ยม มีความสำคัญต่อจาวบ้านทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่เป็นอย่างมาก

๔.๓ ไม้ไผ่และหน่อไม้

ไม้ไผ่เป็นหนึ่งในทรัพยากรที่สำคัญจากจากป่าแม่ยม สร้างความมั่นคงทางด้านอาหารและสร้างรายได้ให้กับจาวบ้าน ซึ่งจาวบ้านใช้ประโยชน์อย่างรู้คุณค่าและดูแลรักษาให้ใช้ได้อย่างยั่งยืน การศึกษาพบว่ามีหน่อไม้จำนวนมากที่จาวบ้านนำมากินและใช้ประโยชน์อื่นๆ เช่น ทำตอกมัดสิ่งของ ทำฟากปูพื้น ทำเครื่องมือจักสาน ของใช้ต่างๆ ที่ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน รวมไปถึงการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ ส่งขายสร้างรายได้

ไม้ไผ่และหน่อไม้นานาชนิดขึ้นอยู่ตามพื้นที่ทั่วไปของผืนป่าแม่ยม โดยบางบริเวณสามารถพบในปริมาณที่หนาแน่นเป็นกลุ่มใหญ่ หรือบางพื้นที่จะกระจายตัวทั่วไปขึ้นแซมตามป่าเหล่า ป่าเบึง และตงป่าไม้สัก ทั้งทางทิศตะวันออกและตะวันตกของแม่น้ำยม

การใช้ประโยชน์จากหน่อและลำต้น จะเป็นไปตามฤดูกาลของธรรมชาติในรอบปี ซึ่งหน่อไม้แต่ละชนิดจะออกในช่วงเวลา ฤดูกาลที่ต่างกัน แต่จะออก

หน่อไล่เรื่อยต่อๆ กันไป เช่น หน่อไม้ไผ่ออกเดือน ๖-๗ (มีนาคม-เมษายน) หลังจากนั้น เดือน ๘-๙ (พฤษภาคม-มิถุนายน) หน่อไม้ซางก็จะออกตาม การศึกษาพบว่าไม้ไผ่และหน่อไม้ที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ ๗ ชนิด คือ หน่อไม้ไผ่ หน่อไม้ซาง หน่อไม้บง หน่อไม้ไร่ หน่อไม้ไร่รอด หน่อไม้ไผ่ตง และ ไม้ข้าวหลาม

ตามธรรมชาติและฤดูกาลของหน่อไม้จะเริ่มออกหน่อ ตั้งแต่เดือน ๖ (ต้นฤดูฝน) เป็นต้นไป จนถึงเดือนยี่ ซึ่งสามารถเรียงลำดับหน่อไม้ที่ออกไล่เรียงกันตั้งแต่เดือน ๖ ไปจนถึง เดือนยี่ ได้แก่ หน่อไม้ไผ่ หน่อซาง หน่อไผ่ตง หน่อไม้ไร่รอด หน่อไม้ไร่ และไม้ข้าวหลาม ตามลำดับ

ชาวบ้านจะไดกินหน่อไม้แต่ละชนิดไล่เรื่อยกันไป เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ หน่อไม้มีการกระจายตัวเพิ่มขึ้น เนื่องจากชาวบ้านไม่ได้ขุดหน่อไม้ชนิดเดิม ตลอดทั้งปีจึงทำให้หน่อไม้ชนิดต่างๆ ได้มีโอกาสเจริญเติบโต และเป็นการใช้ ที่ชาวบ้านใช้อย่างยั่งยืนและหลากหลายไม้ได้ใช้อย่างดีผลถนุญ

การใช้ประโยชน์จากหน่อและลำต้น

หน่อไม้เป็นผลผลิตจากป่าชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านใช้เป็นอาหาร โดยการ นำมาแกง ต้มหรือลวกกินกับน้ำพริก ยำหน่อไม้ ทำหน่อไม้ตอง หน่อไม้ต้ม หรือหน่อไม้จิ้มปีบ ในการเลือกกินหน่อไม้แต่ละชนิดจะเป็นไปตามระบบของ ธรรมชาติ คือ ช่วงต้นฤดูฝนตั้งแต่เดือน ๖ ไปจนถึงเดือนยี่ หน่อไม้ที่เริ่มออก มีอาทิ หน่อไม้ไผ่ หน่อไม้ซาง ส่วนช่วงปลายฤดูแล้งจะมีหน่อไม้อีกชนิดหนึ่ง ที่เรียกว่าหน่อไม้หุนไฟ คือ กอหน่อไม้ไร่ตามพื้นที่ไร่นาของชาวบ้านที่ถูกฟัน เพื่อเอาพื้นที่ไปทำไร่ ทำสวน หลังจากกอไม้ไร่ถูกไฟไหม้ หน่อก็จะเริ่มแตกกิ่งอ่อน ออกเป็นหน่อเล็กๆ ชาวบ้านก็จะนำมาแกงกินได้โดยเอาส่วนที่อ่อนมาทุบแล้ว นำไปแกง จะอร่อยมาก

หน่อไม้ไร่

หน่อไม้ไฟ

ในการกินอาหารที่ทำจากหน่อไม้แต่ละชนิดก็จะแตกต่างกันเล็กน้อย คือ หน่อไม้ที่ออกในช่วงหัวปี (ต้นฤดูฝน) การนำหน่อมาแกงแต่ละครั้งจะต้องต้ม เป็นเวลานานเพราะว่าหน่อไม้จะ “ฮืน” คือ มีรสขม ฝาด กินแล้วเกิดอาการ คื่นในลำคอ จึงต้องต้มให้น้ำแห้ง ๑ รอบ แล้วค่อยนำไปปรุง เช่น หน่อไม้ไผ่ หน่อไม้บง หน่อไม้ซาง แต่หลังจากมีฝนตกหลายครั้งแล้ว หน่อไม้ก็จะชุ่มน้ำ มากขึ้น การนำหน่อมาแกงก็ไม่ต้องใช้เวลาต้มนาน เพราะในหน่อไม้มีน้ำมาก ทำให้หวานเร็วขึ้นไม่ฮืน

วิธีการแกงหน่อไม้ชนิดต่างๆ หากไม่ต้องการให้หน่อไม้ที่เอามาแกงฮืน ใช้เวลาต้มน้อยลง หรือทำให้หน่อไม้หวานเร็วขึ้น ก็จะต้องนำเอาผักจ้านางตำใส่ ลงไปด้วยในช่วงที่ต้มหน่อไม้ ผักจ้านางจะทำให้หน่อไม้ไม่ฮืน แต่กลับทำให้ หน่อไม้หวานเร็วขึ้นรสชาติอร่อยขึ้น

ในการซูดหรือเลือกหน่อไม้ เช่น หน่อไม้ไผ่ หน่อไม้ซาง หน่อไม้บง ที่จะเอามากินหรือ แปรรูปเป็นหน่อไม้ส้ม หน่อไม้ตอง มีวิธีการเลือกที่ต่างกัน คือ หน่อไม้ที่จะนำมาแกงกินหรือต้มกินกับน้ำพริก จะต้องเป็นหน่อที่อยู่ใต้นดิน ยังไม่โผล่พ้นจากพื้นดิน หน่อจะมีสีชาวมเหลือง เปลือกอ่อน เนื้อนิ่ม กินอร่อย ส่วนหน่อที่โผล่พ้นดินขึ้นมาที่จาวบ้านเรียกว่า หน่อหางขึ้น ซึ่งเปลือก จะเริ่มเป็นสีเขียวเนื้อเริ่มหยาบและแข็ง เหมาะสำหรับการทำหน่อไม้ส้ม หน่อไม้ตอง แต่หากปล่อยให้หน่อเจริญเติบโตขึ้นไปเรื่อยๆ ก็จะกลายเป็นลำต้น ไม่สามารถนำมากินได้อีก แต่สามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น เช่น ทำเครื่อง จักสาน หรือทำฟากบุงพื้น

ส่วนหน่อไม้ไร่และหน่อไม้ไร่รอบ ซึ่งออกประมาณเดือน ๑๐ (กรกฎาคม) จาวบ้านจะกินหน่อที่โตและโผล่พ้นดินเป็นส่วนใหญ่โดยจะไม่ซูดลงไปใต้นดิน เพราะเป็นหน่อไม้ที่กอกเล็กและกอกส่วนใหญ่อยู่ไม่ลึกจากผิวดินนัก หน่อจะเริ่ม แตกทางด้านข้างของกอกโดยโผล่พ้นดินอย่างรวดเร็ว ทำให้หน่อเล็กไม่สามารถ นำมากินได้ ต้องรอให้หน่อโตและยาวก่อนจึงจะสามารถนำมากินได้ การเก็บ

หน่อไม้ซ่าง

หน่อไม้ไร่จะใช้วิธีการหักเอาหน่ออ่อนที่ยาวพอสมควร หรือหักเอาปล้องและยอดอ่อนของลำต้นที่โตแล้ว ชาวบ้านเรียกว่า “หน่อไม้ท่อน”

หน่อไม้ไร่ เป็นหน่อไม้ชนิดเดียวที่ออกหน่อให้กินได้นานที่สุดในบรรดาหน่อไม้ทั้งหมด เริ่มตั้งแต่หน่อไม้หุ่่นไฟ หน่ออ่อนได้กอ ไปจนถึงปลายยอดอ่อน ลำปล้องอ่อนของไม้ไร่ ที่ชาวบ้านเรียกว่า “หน่อไม้ท่อน” ซึ่งก็คือช่วงระหว่างลำปล้องที่อ่อนและยอดลำต้นที่โตแล้ว เป็นหน่อชนิดเดียวที่มีให้กินในช่วงปลายฤดูฝน หลังจากหมดหน่อไม้ท่อนแล้วก็จะหมดฤดูกาลของหน่อไม้ เรียกได้ว่าหน่อไม้ไร่หรือหน่อไม้ท่อนเป็นหน่อชนิดสุดท้าย ของฤดูกาลหน่อไม้ ต้องรอไปจนถึงปีหน้าจึงจะได้กินหน่อไม้อีกครั้ง

หน่อไม้ไร่ยังสามารถทำเป็นหน่อไม้คั่วบิ๊บ เพื่อเก็บไว้กินนอกฤดูกาลได้อีกด้วย เป็นหน่อไม้ชนิดเดียวที่สามารถทำหน่อไม้คั่วบิ๊บได้

ผักกับ น้ำปู้ (น้ำปู) และแกงหน่อไม้

ในการกินแกงหน่อไม้ ยำหน่อไม้ในแต่ละครั้งจะขาดผักกับและน้ำปู้ไม่ได้โดยเด็ดขาด หากขาด ๒ อย่างนี้ ถือว่าแกงหน่อหมดความอร่อยไปทันที “น้ำปู้” ได้มาจากปูนานที่นำมาบดและแยกเอากากปูกออกให้เหลือแต่น้ำหมักทิ้งไว้ ๑ คืน จึงนำมาเคี่ยวจนแห้งงวดแล้วปรุงรสกลายเป็นน้ำปู้ เก็บไว้ใส่แกงหน่อไม้หรือยำหน่อไม้

สิ่งที่ขาดไม่ได้อีกอย่างหนึ่งที่ทำให้แกงหน่อมีรสชาติอร่อยมากยิ่งขึ้น คือ ผักกับ (หมายถึง ผักชนิดต่างๆ ที่เอามากินแกล้มกับแกงหน่อไม้) ผักที่นิยมเอามากินกับแกงหน่อไม้ ได้แก่ ผักผัปปูย่า หนุ่ยคตหมา ใบมะปิ่น (ใบมะตูม) หัวกระชาย ใบชิงอ่อน ใบหอมเหย้ย ยอดผักหละ (ชะอม) เป็นต้น ผักกับเหล่านี้สามารถกินกับแกงหน่อไม้ได้ทุกชนิด

ความรู้และการใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่

๑. ไม้ไผ่

ลักษณะ ต้นมีปล้องสั้น ใบเรียวยาวมีสีเขียวเข้ม รอบลำปล้องมีหนามเป็นจำนวนมาก กอที่ใหญ่สุดประมาณ ๕๐ ต้น เมื่อซุกเอาหน่อไม้ไผ่ ต้องตัดหนามที่อยู่ใต้กอออกก่อนแล้วจึงเข้าไปซุกเอาหน่อ เพราะหนามของไม้ไผ่จะแหลมคมมาก หากถูกปักจะเจ็บปวด

การใช้ประโยชน์ หน่อนำมาแกง หรือต้มจิ้มกับน้ำพริก ลำต้นใช้มัดสับทำฟากปูพื้นหรือฝาตูบ (กระท่อม) จักทำคอกมัดสิ่งของ และทำเป็นไม้ซ่าวหลาม เป็นต้น

ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเล่าว่าในสมัยก่อนหากเข้าป่าเจอพวกหมี่หรือสัตว์ป่าที่ดุร้ายไล่ทำลายก็ให้วิ่งเข้าไปหลบในกอไผ่ สัตว์จะเข้าไปทำอันตรายเราไม่ได้เพราะกอไผ่มีหนามเยอะและกอใหญ่

๒. ไม้ซาง

ลักษณะ ลำต้นใหญ่ปานกลาง ลำต้นตรง ยาว ลำต้นไม่มีหนาม ชาวบ้านสามารถเข้าไปซุกเอาหน่อไม้ซางได้โดยไม่ต้องกลัวหนาม ลำต้นออกเป็นกอ ๑ กอ มีประมาณ ๒๐ ต้น ลักษณะพิเศษของไม้ซางคือ ผิวด้านนอกห่อหุ้มด้วยขุยสีขาวห่มรอบๆ ปล้องตลอดความยาว หากมือหรือร่างกายสัมผัสขุยนี้จะทำให้เกิดอาการคัน

การใช้ประโยชน์ หน่อต้มใส่เนื้อหมู หรือทำต้มจืด ใช้เวลาในการต้มนานเพราะหน่อไม้ซางมีรสขาคิคม เวลาจะนำมาทำเป็นอาหารจึงต้องต้มจนหมดคมเสียก่อน ลำต้น เอามาทำฟาก ชื่อ แป ห้างไร่ห้างนา ทำรั้วบ้าน และทำตาข่ายเทพื้นคอนกรีตถนน เป็นต้น

๓. ไม้บง

ลักษณะ ลำต้นตรง ยาว ไม่มีหนามแต่มีแขนงถี่ ออกเป็นกอ กอละประมาณ ๑๐ ต้น ลำต้นมีขนาดใหญ่ ลำปล้องหนา ใบเรียวกว้างสีเขียว หน่อไม้บงไม่เป็นที่นิยม เพราะกินแล้วอาจเกิดอาการแพ้ เช่น เวียนหัว ตาฟาง เป็นต้น

การใช้ประโยชน์ ไม้บงเป็นที่นิยมในการนำเอามาทำเครื่องมือจักสาน เช่น ก๋วย แข่ง หวดข้าวเหนียว ตอกมัดกั่ว และสิ่งของอื่นๆ

๔. ไม้ไร่

ลักษณะลำต้นมีขนาดเล็กพอเหมาะ เรียวยาว แข็ง ลำปล้องมีขนาดสั้น ออกเป็นกอ กอละประมาณ ๕๐ ต้น ใบหนายาวหยาบ หน่อมีขุยสีน้ำตาลห่มรอบๆ เป็นจำนวนมาก ใบและขุยของหน่อไม้ทำให้เกิดอาการคันเป็นอย่างมากหากสัมผัสโดนมือหรือร่างกาย ก่อนรับประทานจึงต้องนำหน่อไปล้างน้ำให้ขุยออกให้หมดก่อน

การใช้ประโยชน์ หน่อนำมาแกง ต้มกินกับน้ำพริก หน่อไม้ไร่
กินได้ตั้งแต่หน่อขนาดเล็กที่เรียกว่าหน่อไม้หุ่่นไฟ จนไปถึงปลายยอดอ่อนของ
ลำต้น (หน่อทอน) ลำต้นของไม้ไร่ เป็นลำต้นที่มีขนาดเล็กแต่มีความแข็งแรง
ชาวบ้านจึงนิยมนำมาทำก้านโพหญาคา ทำร้านให้ต้นถั่ว บวบ เป็นต้น

๕. ไม้ไร่รอ

ลักษณะ ต้นมีขนาดใหญ่กว่าหน่อไม้ไร่ ออกเป็นกอเช่นเดียวกับ
ไม้ไร่ กอละประมาณ ๕๐ ต้น ลำต้นมีลักษณะเป็นปล้องสั้นประมาณ ๓๐
เซนติเมตร มีเนื้อแข็ง หน่อมีรสชาติที่ไม่อร่อยนักชาวบ้านจึงไม่นิยมนำมากิน
การใช้ประโยชน์ ลำต้นนำมาจักคอกมัดสิ่งของ สานก๋วย (ตะกร้า)

๖. ไม้ไผ่ตง

ลักษณะ ลำต้นใหญ่ ยาว ตรง ต้นอ่อนมีขนสีน้ำตาลอ่อนละเอียด
คลุมแนวเรียบกับผิว ต้นแก่มีสีเขียว ช้อลำปล้องต่ำและขนเห็นได้ชัด มีราก
เป็นฝอยแตกออกมา เนื้อหนา มีกิ่งเล็กๆ ตามช้อมีกาบหุ้มลำปล้อง ออกเป็นกอ
กอละประมาณ ๑๐-๒๐ ต้น

การใช้ประโยชน์ หน่อนำมาแกง ลำต้นใช้ทำรั้ว หรือทำตาข่ายเท
คอนกรีตถนน

๗. ไม้ข้าวหลาม

ลักษณะลำต้น ใหญ่ปานกลาง ลำปล้องตรง ยาว ไม่มีหนาม
รอบลำต้นที่ออกใหม่ช่วงรอยต่อของแต่ละช้อจะมีกาบสีเหลืองอมแดงติดอยู่
ทุกปล้อง เมื่อลำต้นแก่ก็จะหลุดออก ไม้ข้าวหลามออกเป็นกอ กอละประมาณ
๑๐-๑๕ ต้น

การใช้ประโยชน์ นิยมนำมาทำเป็นขี้วัวหลาม (จาวบ้านจึงเรียกว่าไม้ข้าวหลาม) เนื่องจากมีลักษณะพิเศษว่าไม้ชนิดอื่น คือ ด้านในลำปล้องของไม้ข้าวหลามมีเยื่อติดอยู่ข้างใน ซึ่งเยื่อไม้ที่ติดอยู่ในลำปล้องของไม้ข้าวหลามนี้จาวบ้านเรียกว่าเตี้ยข้ามหลาม เยื่อนี้ทำให้ข้าวไม่ติดลำปล้องเมื่อเผาสุกแล้ว ทางด้านลำต้นจะเอามาจักตอกมัดสิ่งของเพราะเป็นไม้ที่มีความเหนียว ส่วนหน่อของไม้ข้าวหลามไม่นิยมกิน

๔.๔ เศรษฐกิจผลผลิตจากป่า

ทรัพยากรจากป่าในแถบลุ่มน้ำยมตอนบนมีความอุดมสมบูรณ์ สร้างความมั่นคงในการดำรงชีพของจาวบ้าน นอกจากความมั่นคงทางอาหารและความมั่นคงทางสุขภาพแล้ว ฝืนป่าแห่งนี้ยังสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจให้กับจาวบ้านอีกด้วย

จาวบ้านสามารถออกเก็บหาของป่า อาทิ เห็ด ผักพื้นบ้าน หน่อไม้ ลัดบัวหรือแมลงต่างๆ หมุนเวียนตามฤดูกาลตลอดทั้งปี ดังนี้

เมื่อย่างเข้าสู่ฤดูแล้ง ราวเดือน ๕ (กุมภาพันธ์) ป่าไม้จะผลัดใบและเกิดไฟป่าตามวัฏจักรของธรรมชาติทุกปี เมื่อหมดไฟป่า ต้นไม้ใบหญ้าจะเริ่มผลิดอกออกใบ ต้นผักหวานที่ขึ้นในป่าแพะหรือป่าเต็งรังที่เริ่มผลิใบอ่อนและออกดอก จาวบ้านจะเข้าไปเก็บมาเป็นอาหารและขาย

ผักหวานถือเป็นพืชเศรษฐกิจที่ขึ้นชื่อของตำบลสะเคียบ ช่วงเริ่มออกดอกและแตกใบราคาก็จะลดลงเรื่อยๆ จนถึงต่ำสุดก็โลกรัมละ ๒๕๐ บาท เมื่อผักหวานออกเป็นจำนวนมากราคาก็จะลดลงเรื่อยๆ จนถึงต่ำสุดก็โลกรัมละ ๒๐ บาท หลังจากนั้นใบผักหวานเริ่มแก่จาวบ้านก็จะหยุดเก็บ รวมระยะเวลาในการเก็บผักหวานประมาณ ๓ เดือน

ในช่วงเดียวกันนี้ ยังมีไซมดัลัมหรือมดแดง ที่ทำรังอยู่บนต้นไม้ซึ่งเป็นของคู่กันกับผักหวานในการนำมาประกอบอาหาร โดยแคงผักหวานใส่ไซมดัลัม จาวบ้านที่ออกไปเก็บผักหวานก็จะสอยไซมดัลัมไปด้วย หากได้เป็นจำนวนมากก็นำมาขายก็โลกรั่มละ ๘๐ บาท แต่หากช่วงใดที่ไซมดัลัมมีมากราคาก็จะลดลงเหลือก็โลกรั่มละ ๕๐-๖๐ บาท

นอกจากพืชผักจะผลิใบอ่อนและออกดอกแล้ว สัตว์จำพวกแมลงก็เริ่มฟักเป็นตัวอ่อน เช่น จักจั่น ที่วางไข่ในดินตามใต้ต้นไม้หรือต้นกระพี้ขึ้นและตามจอมปลวกในป่าแพะ จาวบ้านจะชูดตัวอ่อนของจักจั่นที่ฝังตัวอยู่ในดินที่เรียกว่า “เงาะจักจั่น” เพื่อเป็นอาหารและขาย

จากนั้นช่วงเดือน ๗ (เมษายน) จักจั่นเจริญเติบโตเป็นตัวเต็มวัย ช่วงกลางวันที่อากาศร้อนจักจั่นจะบินลงไปเกาะตามคอนทรายริมแม่น้ำยม จาวบ้านจะเคี้ยวแป้งข้าวเหนียวทำเป็นกาว ทาตามกิ่งไม้แห้งที่เตรียมไว้แล้วนำไปปักตามคอนทราย จักจั่นจะบินมาเกาะแล้วติดกาว จาวบ้านก็จะจับมากินและขาย ซึ่งวิธีการนี้เป็นภูมิปัญญาของจาวบ้าน

จาวบ้านสามารถจับจักจั่นได้คราวละมากๆ โดยซื้อขายกันในราคา ๓๐ บาท ต่อ ๑๐๐ ตัว จาวบ้านแต่ละคนสามารถขายจักจั่นถึง ๒๐๐-๓๐๐ บาทต่อวัน เป็นการสร้างรายได้ให้กับจาวบ้านในช่วงหน้าแล้งซึ่งเป็นช่วงพักแรงจากการทำงาน และเป็นเทศกาลปีใหม่เมืองหรือเทศกาลสงกรานต์

เมื่อย่างเข้าฤดูฝน ราวเดือน ๘ (พฤษภาคม) ต้นไม้ในป่าแตกกิ่งก้านสาขาและงอกต้นกล้าใหม่ขึ้นมา รวมทั้งพืชผักพื้นบ้านที่จาวบ้านนำมาเป็นอาหาร เช่น ผักปูก้าหรือผักพ้อคำตีเมีย ดอกก้านหรือผักอีรอก ผักม้วนหมู ผักม้วนไก่ ผักขนมเสี้ยน ที่จาวบ้านเก็บมาประกอบอาหารและขาย โดยขายเป็นมัด หรือเป็นกำเล็กๆ ราคากำละ ๒ บาท หรือขายเป็นมัดรวมกัน ๑๐ กำ ๒๐ บาท ในช่วงที่ผักปูก้าออกแรกๆ จาวบ้านมีรายได้ถึงคนละ ๔๐๐-๕๐๐ บาทต่อวัน

ในช่วงนี้ยังมี เห็ดไคร้ ที่ออกบริเวณใต้ต้นไม้ไคร้ตามสันดอนริมแม่น้ำยม เป็นเห็ดที่มีราคาดีเนื่องจากมีรสชาติอร่อย ราคา กิโลกรัมละ ๑๐๐-๑๒๐ บาท เมื่อฝนตกมากขึ้น พื้นดินได้รับความชุ่มชื้นจะมีเห็ดตลบออกตามป่าแพะหรือป่าเต็งรัง เห็ดตลบจัดเป็นเห็ดที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านเป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นเห็ดที่ขึ้นชื่อในเรื่องของรสชาติอร่อย หอม เหนียวนุ่ม จนได้รับความนิยมอย่างสูง

จากการสัมภาษณ์แม่ค้าบ้านดอนแก้ว จำนวน ๑๐ คน ล้วนพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า “เมื่อมีคนเข้ามาซื้อเห็ดตลบ ส่วนใหญ่จะถามว่าเป็นเห็ดมาจากสะเดียบหรือไม่ หากเป็นเห็ดที่มาจากสะเดียบก็จะซื้อกันเป็นจำนวนมาก”

การซื้อขายก็จะขายเป็นลีดหรือทะนาน ในช่วงที่เห็ดตลบออกใหม่ๆ ราคาจะสูงถึงลีดละ ๑๕๐ บาท เมื่อเห็ดตลบออกมากขึ้นราคาก็จะลดลงเรื่อยๆ จนถึงราคาต่ำสุดลีดละ ๒๐ บาท

ชาวบ้านจะออกไปเก็บเห็ดวันละ ๒ รอบ รอบแรกออกจากบ้านกันตั้งแต่เช้ามีด กลับเข้าบ้านราว ๑๑ โมง เพื่อนำเห็ดไปขาย หลังจากกินข้าวเที่ยงเสร็จก็จะออกไปเก็บอีกรอบหนึ่งแล้วกลับเข้าบ้านตอน ๔ โมงเย็น มีแม่ค้าเข้ามารับซื้อในหมู่บ้าน หรือวางขายตามริมถนนใหญ่ให้กับคนที่ขับรถผ่านไปมาจากต่างจังหวัด ชาวบ้านบางรายมีแม่ค้าขาประจำมารับซื้ออยู่แล้ว หรือนัดแนะกับแม่ค้าคนเดิมที่มารับซื้อเห็ดช่วงตอนเช้าให้กลับมารับซื้ออีกรอบหนึ่ง

ช่วงนี้ชาวบ้านมีรายได้จากการขายเห็ดตลบถึงเดือนละ ๑๐,๐๐๐-๑๕,๐๐๐ บาท

เมื่อหมดฤดูของเห็ดตลบ หนองไม้ก็จะเริ่มออกหน่อใหม่ ในช่วงแรกเป็นหน่อไม้หุ่่นไฟ หมายถึง หน่อไม้ที่งอกออกจากกอไม้ไร่ที่ถูกไฟไหม้ ชาวบ้านเรียกว่า “หน่อไม้หุ่่นไฟ” เมื่อฝนตกมากขึ้นหน่อไม้ไผ่ก็เริ่มงอก ชาวบ้านก็จะชุกมาขาย จากนั้นหน่อไม้ซาง หน่อไม้ไร่ ก็จะออกตามมา

หน่อไผ่ขายในราคากิโลกรัมละ ๒๐ บาท แม่ค้าจะเข้ามารับซื้อหน่อไผ่ อยู่ประมาณ ๑๐-๒๐ วัน ก็จะหยุดรับซื้อแล้วหันมาซื้อหน่อไม้ข้างแทน โดยซื้อกิโลกรัมละ ๑๕ บาท และเมื่อหน่อไม้ข้างออกมากขึ้น ราคาก็จะลดลงเหลือ กิโลกรัมละ ๑๐ บาท

จาวบ้านมีรายได้จากการขายหน่อไม้เฉลี่ยวันละ ๓๐๐-๕๐๐ บาท แม่ค้าเข้ามารับซื้อประมาณ ๓ เดือน คือ ตั้งแต่ปลายเดือน ๘ ไปจนถึงเดือน ๑๐ (พฤษภาคม-กรกฎาคม)

จากนั้นหน่อไม้ไร่ก็จะออกตามมา หน่อไม้ไร่เป็นที่นิยมมาก ขายกันในราคากิโลกรัมละ ๑๕ บาท จาวบ้านมีรายได้จากหน่อไม้ไร่วันละ ๕๐๐-๖๐๐ บาท แม่ค้าจะรับซื้อไปจนถึงเดือนกึ่ง (ตุลาคม) บางคนที่ไม่ขายให้กับแม่ค้า ก็จะเอาหน่อมาต้ม แล้วนำไปขายในตลาดเช้าของหมู่บ้านโดยขายเป็นมัด ราคา มัดละ ๑๐ บาท

ราวเดือน ๑๐ (กรกฎาคม) ซึ่งเป็นช่วงที่จาวบ้านกำลังขุดหน่อไม้ขาย ฝนจะตกชุกมากขึ้นทำให้มีเห็ดออกมากให้เก็บกินและเก็บขายกันอีกหลายชนิด เช่น เห็ดโหม่งโก่ง เห็ดไซ่เหลือง เห็ดเครื่อง ซึ่งหมายถึงเห็ดหลายชนิดที่ออกพร้อมกัน จาวบ้านจึงเรียกรวมกันว่า “เห็ดเครื่อง” เห็ดในกลุ่มนี้ได้แก่ เห็ดน้ำหมาก เห็ดน้ำหมอย เห็ดลำห่าง เห็ดถ่าน เห็ดขมิ้น เห็ดข่า เห็ดเยี่ยววัว เห็ดน้ำผึ้ง เห็ดถ่าน เป็นต้น เห็ดเหล่านี้จะออกตามพื้นดินในป่าแพะหรือป่าเต็งรัง

เห็ดโหม่งโก่งและเห็ดไซ่เหลือง เป็นเห็ดที่มีรสชาติอร่อยกว่าเห็ด ชนิดอื่นๆ ทำให้มีราคาดีกว่า โดยขายกิโลกรัมละ ๘๐ บาท ส่วนเห็ดเครื่อง ขายกิโลกรัมละ ๓๐-๕๐ บาท

ในช่วงฤดูของเห็ด ไม่ว่าจะเห็ดตอบ เห็ดโหม่งโก่ง เห็ดไซ่เหลือง หรือเห็ดเครื่อง จาวบ้านที่มาเก็บเห็ดขายนอกจากจะมาจากริมพื้นที่แล้ว ยังมีจาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นอีกหลายแห่ง ทั้งจากเขตอำเภอสอง อำเภอวังทอง และ อำเภอเมือง เข้ามาเก็บเห็ดกันเป็นจำนวนมาก

นอกจากออกตามพื้นดินแล้วยังมีเห็ดหลายชนิดที่ออกจากขอนไม้ที่เน่าเปื่อยผุพัง เช่น เห็ดลม เห็ดแก่น เห็ดหูวัว เห็ดหูหนู เห็ดขอนขาว ในบรรดาเห็ดเหล่านี้ เห็ดลมมีราคาดีที่สุดใน ขยายก็โลกรวมละ ๑๐๐ บาท ส่วนเห็ดชนิดอื่นออกไม่มากจวบ้านจะเก็บมาเป็นอาหารในครัวเรือนและขายกันเองในหมู่บ้าน

ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าจวบ้านมีรายได้จากการเก็บของป่าขายหมุนเวียนไปตามฤดูกาลตลอดทั้งปี รายได้จากการเก็บของป่ามาขายในแต่ละปีมีจำนวนไม่น้อย ทำให้เศรษฐกิจของหมู่บ้านถือได้ว่าอยู่ในขั้นดี และมีรายได้สม่ำเสมอจากฐานทรัพยากรในพื้นที่

ผลผลิตจากป่าเหล่านี้ยังสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารให้แก่จวบ้าน ซึ่งกล่าวได้ว่าคาบตสละเย็บเป็นชุมชนที่ได้เปรียบกว่าชุมชนอื่นเนื่องจากมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์

ผลผลิตจากป่าทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นหน่อไม้ ผักพื้นบ้าน แมลง และเห็ดชนิดต่างๆ ล้วนเป็นสิ่งสร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้กับจวบ้าน มิใช่แต่เพียงจวบ้านในพื้นที่เท่านั้น จวบ้านในชุมชนอื่นยังได้รับประโยชน์จากผืนป่าแม่ยมแห่งนี้ด้วยเช่นกัน

ป่าแม่ยมแห่งนี้จึงได้รับการขนานนามจากจวบ้านในแถบนี้ว่า “ป่าเงินล้าน”

--เส้นทางเศรษฐกิจ--

เส้นทางการค้าผลผลิตจากป่าของจวบ้านมี ๒ ลักษณะ ได้แก่ การเก็บหาของป่า เช่น เห็ด ผักพื้นบ้าน หน่อไม้ พืชสมุนไพรและแมลงต่างๆ เพื่อขายให้กับคนในหมู่บ้านเดียวกันโดยนำมาวางขายในตลาดของหมู่บ้าน

อีกลักษณะคือ มีพ่อค้าแม่ค้าเข้ามารับซื้อถึงในหมู่บ้านแล้วนำไปขายยังตลาดในเมือง หรืออำเภออื่นๆ

จากการสัมภาษณ์นายพิน บุญทิพย์ พ่อค้าบ้านดอนแก้ว ระบุว่า พ่อค้าแม่ค้าบ้านดอนแก้วจะออกไปรับซื้อพืชผักป่าจากชาวบ้านบ้านแม่ต้น ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะเก็บหาของป่าขายเป็นอาชีพหลัก นอกจากนี้ยังเข้าไปรับซื้อจากชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านนาหลวง นาผาย ท่าวะ และ ห้วยโป่ง

จากนั้นพ่อค้าแม่ค้าก็นำพืชผักไปขายยังตลาดในเมืองแพร่ ผู้ที่รับซื้อสินค้าจะเป็นคนที่อาศัยอยู่ในเมืองและอำเภอต่างๆ ที่ซื้อไปประกอบอาหารและขายต่อในตลาดหรือในชุมชนของตนเอง นอกจากนั้นยังมีพ่อค้าแม่ค้าจากต่างจังหวัดเข้ามารับซื้อไปขายต่อยังจังหวัดของตนเอง เช่น จากลำปาง อุตรดิตถ์ สุโขทัย เป็นต้น

บางครั้งแม่ค้าจากบ้านดอนแก้วก็จะนำไปขายเองยังจังหวัดดังกล่าว โดยพ่อค้าแม่ค้าก็นำสินค้าที่รับซื้อในช่วงตอนเย็นคนในรถกระบะออกไปขายตั้งแต่เช้ามีตลาดวันรุ่งขึ้น ทั้งขายส่งและขายปลีก

พ่อค้าแม่ค้าจากบ้านดอนแก้วจะไปรับซื้อของป่าตามฤดูกาล เช่น เห็ด จะออกไปรับซื้อตั้งแต่เช้า เนื่องจากชาวบ้านจะออกไปเก็บเห็ดกันตั้งแต่เช้ามีตลาดหลังจากนำเห็ดมาเก็บไว้ที่บ้านแล้ว ก็จะกลับไปรับซื้อในช่วงบ่ายอีกรอบหนึ่ง พร้อมกับซื้อหน่อไม้และผักพื้นบ้านที่ชาวบ้านออกไปซุกหรือเก็บหาตั้งแต่เช้าแล้วนำมาขายในช่วงบ่าย

ส่วนพืชสมุนไพรส่วนใหญ่จะเป็นพืชสมุนไพรที่นำมาประกอบทำเป็นลูกแป้งเชื้อสุราพื้นบ้าน ชาวบ้านจะเก็บมาขายได้ตลอดปี เช่น ไบหม่าช่าง ไบฮัดสะกิน จักข่าน คีปี (ตีปลี) และปิตปิวแดง

--สายสัมพันธ์แม่ค้ากับคนเก็บของป่า--

การค้าขายผลผลิตจากป่าช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างแม่ค้าพ่อค้ากับชาวบ้านที่เก็บหาของป่า ด้วยพื้นฐานของสังคมนิยมธรรมชาติของชาวบ้านในแถบนี้ที่มีจิตใจอ่อนโยน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีความเกรงอกเกรงใจต่อกัน ชาวบ้านที่เก็บหาของป่ามาขายให้แม่ค้าคนใดก็จะขายให้กับแม่ค้าคนนั้นตลอด ซึ่งเป็นการลดความขัดแย้งกันระหว่างแม่ค้าที่มารับซื้อ นอกจากนั้นการซื้อขายให้กับแม่ค้าเจ้าประจำทำให้ชาวบ้านและแม่ค้าสามารถต่อรองราคากันได้ และทำการซื้อขายกันต่อไป

นอกจากนั้นการค้าขายดังกล่าวยังได้สร้างความสัมพันธ์กันแบบญาติพี่น้องอีกด้วย แม่ค้าพ่อค้าเมื่อเข้ามารับซื้อของป่าก็จะมีของติดไม้ติดมือมาฝาก เช่น ขนม อาหาร ส่วนชาวบ้านเมื่อเก็บหาของป่าอย่างอื่นมาได้นอกจากของป่าที่มารับซื้อกัน เช่น ผักพื้นบ้าน สัตว์ป่าหรือแมลงต่างๆ ก็แบ่งปันให้แม่ค้าพ่อค้าไปเป็นอาหาร เป็นการแสดงความมีน้ำใจ ความจริงใจต่อกัน และสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เช่น เมื่อมีงานประเพณีอะไรก็จะเชิญอีกฝ่ายไปร่วมงาน เช่น งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ งานบวช หรือแม่แต่งงานศพ

ความสัมพันธ์เหล่านี้ทำให้เกิดสังคมนิยมการอยู่ร่วมกันแบบญาติพี่น้อง ทำให้ชาวบ้านเป็นที่รู้จักมักคุ้นกันเป็นอย่างดี แม้จะอยู่กันคนละหมู่บ้านหรืออยู่ในอำเภอห่างไกลออกไปก็ตาม

